

Zespół Języka Polskiego
poza Granicami Kraju
RJP PAN

Dwujęzyczność i wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne

Przewodnik po 4. cyklu spotkań
Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju
Rady Języka Polskiego

Dwujęzyczność
i wielojęzyczność
jako wyzwanie

Opracowanie

Anna Żurek

Michalina Biernacka

Spis treści

Wprowadzenie	2
1. Język odziedziczony a stan polskości na obczyźnie (w świetle wyników badań)	4
2. Praca z uczniem polonijnym w różnym wieku i na różnym poziomie zaawansowania językowego	7
3. Umiem czytać po polsku, czyli jak skutecznie nauczyć czytania dzieci z doświadczeniem migracji	9
4. Debaty Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju.....	11

Wprowadzenie

Po raz czwarty oddajemy w Państwa ręce przewodnik po cyklu „Wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne”, w ramach którego Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju RJP regularnie organizuje spotkania naukowe na temat wielojęzyczności postrzeganej jako wyzwanie we współczesnym wielokulturowym świecie. Służą one nie tylko upowszechnianiu dorobku naukowego członków Zespołu, zaproszonych badaczy, studentów i doktorantów różnych uczelni, ale także stanowią okazję do nawiązywania współpracy między ośrodkami oraz promowania języka polskiego w Polsce i zagranicą. Dzięki przyjętej zdalnej lub hybrydowej formule seminariów, warsztatów, a nawet debaty zasięg prac Zespołu nabrał międzynarodowego i wielopłaszczyznowego charakteru.

W 2024 roku prelegenci w klasycznych wystąpieniach prezentowali różne aspekty swoich badań nad wspomnianą problematyką. Spotkania odbyły się w ramach cyklu „Wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne”, przy czym nowością było zarówno spotkanie o charakterze warsztatów metodycznych pod nazwą „Polonia dyskutuje”, jak i ostatnie posiedzenie w formie debaty w trakcie konferencji Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców Uniwersytetu Wrocławskiego, organizującej 13 grudnia 2024 r. Mistrzowskie Warsztaty Glottodydaktyczne.

Podczas pierwszego spotkania, które miało miejsce 22 kwietnia 2024 r. w Pałacu Staszica w Warszawie, dr hab. Ewa Lipińska, prof. UJ oraz dr hab. Anna Seretny, prof. UJ, mówiły temat *Język odziedziczony a stan polskości na obczyźnie (w świetle wyników badań)*. Badaczki zaprezentowały wyniki kilku projektów, w tym trzech dotyczących deklarowanych postaw rodziców dzieci przebywających poza granicami kraju, m.in. w sprawie rodzinnej polityki językowej wobec polszczyzny na obczyźnie.

17 czerwca 2024 r. zapoczątkowano nową ideę warsztatów metodycznych pod nazwą „Polonia dyskutuje”. Warsztaty pt. *Praca z uczniem polonijnym w różnym wieku i na różnym poziomie zaawansowania językowego* przeprowadziła dr Beata K. Jędryka z Uniwersytetu Warszawskiego. Prelegentka przedstawiła różnice pomiędzy użytkownikami języka polskiego jako odziedziczonego a uczącymi się języka polskiego jako obcego, zaproponowała też konkretne techniki, umożliwiające pracę w klasie z uczniami będącymi jednocześnie na różnych poziomach językowych.

2 grudnia 2024 r. dr hab. Marzena Błasiak-Tytuła (KEN) wygłosiła natomiast wykład na temat *Umiem czytać po polsku, czyli jak skutecznie nauczyć czytania dzieci z doświadczeniem migracji*. Uzasadniła, dlaczego czytanie odgrywa fundamentalną rolę w przyswajaniu języka polskiego jako obcego/drugiego zarówno jako doświadczenie wspomagające rozwój kompetencji językowych, jak i rozwój emocjonalny i intelektualny czy uczące o kulturze danego kraju. Omówiła także zasady optymalnego planowania procesu nauczania czytania, a także konkretne techniki, wykazujące wysoką skuteczność w pracy z młodszymi uczniami.

13 i 14 grudnia 2024 r., podczas jubileuszowej konferencji Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców, organizującej we Wrocławiu Mistrzowskie Warsztaty Glottodydaktyczne, odbyły się wielowątkowe debaty Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. W debacie nt. *Wokół migracji, polityki językowej oraz nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego* wzięło czynny udział pięciu ekspertów, a w debacie *(Wy)mowa polska w nauczaniu cudzoziemców. Perspektywa socjolingwistyczna w glottodydaktyce* trzech ekspertów. Wśród słuchaczy znaleźli się zarówno stali członkowie Zespołu, jak i zaproszeni goście konferencji.

W 4 tegorocznych spotkaniach wzięło udział blisko 175 osób (w tym 50 uczestników konferencji na Uniwersytecie Wrocławskim), byli to zarówno członkowie Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju, jak i reprezentanci polskich oraz zagranicznych instytucji, studenci różnych kierunków i doktoranci. Obecność osób z różnych środowisk polonijnych oraz zagranicznych polonistyk i slawistyk świadczy o wciąż żywym zainteresowaniu poruszaną problematyką.

W imieniu Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju
dr hab. Anna Żurek, prof. UWr
dr Michalina Biernacka

1. Język odziedziczony a stan polskości na obczyźnie (w świetle wyników badań)

Prelegent: dr hab. Anna Seretny, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)
dr hab. Ewa Lipińska, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju,
zaproszeni goście: wykładowcy, badacze, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów

Pierwsze spotkanie 4. cyklu o wielojęzyczności odbyło się 22 kwietnia 2024 r. w formie hybrydowej. W posiedzeniu wzięły udział 28 osób z Polski i zagranicy. Wśród uczestników znaleźli się zarówno stali członkowie Zespołu, jak i zaproszeni goście z Polski i zagranicy (tj. wykładowcy, badacze, studenci i doktoranci z różnych uniwersytetów).

Seminarium otworzyła dr hab. Anna Żurek, prof. UW, przewodnicząca Zespołu, pełniąca także rolę gospodyni spotkania. Pani Profesor powitała wszystkich uczestników, a następnie oddała głos dr Agnieszce Rabiej która przekazała informację o rezygnacji z funkcji sekretarza Zespołu i podziękowała za kilka lat owocnej współpracy. Przewodnicząca, dr hab. Anna Żurek, mianowała dra Piotra Kajaka (UW) nowym wiceprzewodniczącym, a dr Michalinę Biernacką (UŁ) sekretarzem Zespołu.

W części merytorycznej wystąpiły dr hab. Ewa Lipińska, prof. UJ oraz dr hab. Anna Seretny, prof. UJ, omawiając temat *Język odziedziczony a stan polskości na obczyźnie (w świetle wyników badań)*. Badaczki zaprezentowały wyniki kilku projektów, w tym trzech dotyczących deklarowanych postaw rodziców dzieci przebywających poza granicami kraju, m.in. w sprawie rodzinnej polityki językowej wobec polszczyzny na obczyźnie. Przytaczając rezultaty badań, dr hab. Ewa Lipińska, prof. UJ omówiła charakterystykę respondentów (głównie kobiety po 40 r.ż., z wyższym wykształceniem humanistycznym, długo przebywające poza Polską), wymieniła typowe powody, dla których rodzice nie zachęcają dzieci do uczęszczania do polskich szkół (kwestie logistyczne, nieadekwatne metody nauczania, niechęć do obarczania dzieci dodatkowymi zajęciami), a także odniosła się do spostrzeżonego braku świadomości rodziców na temat zmian zachodzących w ich języku (często regresu), nierozróżniania przez nich polszczyzny

ogólnej od kodu polonijnego, a w konsekwencji braków w wiedzy na temat roli języka edukacji szkolnej czy procesów związanych z rozwojem języka. Jednym z istotnych efektów badań było przygotowanie [*Vademecum dla rodziców dzieci z doświadczeniem migracji*](#).

Zdjęcie 1. Vademecum dla rodziców dzieci z doświadczeniem migracji
(<https://odnswp.pl/wp-content/uploads/2024/02/VADEMECUM-ODN-1.pdf>)

W drugiej części wystąpienia dr hab. Anny Seretny, prof. UJ omówiła wyniki projektu porównującego poziom kompetencji nastoletnich uczniów w zakresie języka polskiego jako odziedziczonego i jako ojczystego. Wśród wniosków znalazło się spostrzeżenie, że rozwój słownika mentalnego badanych dzieci z doświadczeniem migracji był prawidłowy, niemniej porównywalny z rówieśnikami kształconymi w Polsce głównie w zakresie recepcji (największe różnice między uczniami polskimi i zagranicznymi odnotowano przy pośrednim badaniu słownictwa edukacyjnego w rozprawce, w zakresie kompetencji ortograficznej i interpunkcyjnej, a w związku z tym i w ocenie rozprawki). Badanie wykazało dużą różnicę między obiema grupami dzieci, co pozwoliło na sformułowanie wniosku, że dzieci reemigrantów nie należy traktować jak rodzimych użytkowników języka. Badaczki podsumowały koniecznością stworzenia inwentarzy polonijnych (możliwych do aktualizowania w konkretnych szkołach), a także zwróciły uwagę na problemy związane ze współpracą z kadrą nauczycielską w szkołach zagranicznych.

Wśród tematów podniesionych w dyskusji pojawiły się między innymi:

- wpływ czynników socjologicznych i socjolingwistycznych, takich jak wykształcenie rodziców, czas pobytu, status ekonomiczny, pokrewieństwa językowe na kompetencje uczniów (dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK),
- uwzględnianie wyników podobnych zakresowo badań, np. prowadzonych w Austrii oraz ocena mówionej odmiany języka (dr hab. Piotr Garncarek), do czego dr hab. Anny Seretny ustosunkowała się uwagą o celu przytoczonych badań, jakim było opisanie stanu dwujęzyczności kognitywnej,
- wygasanie więzi z etosem polskim osób przebywających na obczyźnie (prof. dr hab. Stanisław Dubisz),
- potrzeba ustalenia kryteriów oceny wypowiedzi ustnej i pisemnej uczniów z ograniczoną polszczyzną oraz rola promowania czytania w języku polskim (dr Agnieszka Rabiej),
- inicjatywa wprowadzania języka polskiego do szkół brytyjskich (mgr Edyta Nowosielska).

Posiedzenie zamknęła dr hab. Anna Żurek, prof. UW, podsumowując spotkanie, dziękując wszystkim uczestnikom za obecność i zapraszając na kolejne seminarium.

2. Praca z uczniem polonijnym w różnym wieku i na różnym poziomie zaawansowania językowego

Prelegentka: dr Beata K. Jędryka (Uniwersytet Warszawski, Polska)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju, zaproszeni goście, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów, przede wszystkim przedstawiciele Polonii

Rysunek 1. Pierwszy slajd prezentacji dr Beaty K. Jędryki

Drugie z cyklu spotkanie Zespołu odbyło się on-line 17 czerwca 2024 r. Wśród uczestników znaleźli się stali członkowie Zespołu oraz zaproszeni goście z renomowanych polskich i zagranicznych uniwersytetów, przede wszystkim przedstawiciele Polonii. Ogółem w spotkaniu wzięły udział 63 osoby z 11 krajów.

Posiedzenie otworzyła dr hab. Anna Żurek, prof. UW, przewodnicząca Zespołu, która powitała uczestników spotkania i omówiła nową ideę warsztatów metodycznych pod nazwą „Polonia dyskutuje” organizowanych w ramach cyklu „Wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne”. Następnie dr Michalina Biernacka (UŁ) zaprezentowała sylwetkę prelegentki, dr Beaty Katarzyny Jędryki z Uniwersytetu Warszawskiego.

Warsztaty dr Beaty K. Jędryki pt. *Praca z uczniem polonijnym w różnym wieku i na różnym poziomie zaawansowania językowego*. Prelegentka rozpoczęła od zagadnień

teoretycznych, odniosła się do najważniejszych kwestii związanych z terminem *język odziedziczony*, m.in. przybliżyła historię zmian jego znaczenia, wyliczyła i opisała parametry, którymi się charakteryzuje. Następnie przedstawiła różnice pomiędzy użytkownikami języka polskiego jako odziedziczzonego a uczącymi się języka polskiego jako obcego w odniesieniu do poszczególnych podsystemów języka i wybranych działań językowych.

W części praktycznej warsztatów zaprezentowała zbiór ćwiczeń zogniskowanych wokół bliskiego dzieciom tematu *rower*. Na przykładach pokazywała, w jaki sposób w grupie z uczniami na trzech różnych poziomach biegłości dostosowywać materiały dydaktyczne do ich potrzeb i możliwości. Zaproszeni goście mogli uczestniczyć w procesie upraszczania tekstów, który Prelegentka omawiała poprzez porównanie trzech tekstów przygotowanych na ten sam temat dla uczniów na trzech poziomach. Na koniec omówiła szereg przygotowanych ćwiczeń, których różnorodność w zakresie technik czy poziomu trudności także odpowiadała zróżnicowanym potrzebom uczniów.

Wśród tematów podniesionych w dyskusji pojawiły się między innymi:

- możliwość zastosowania omówionego sposobu upraszczania tekstów w przypadku tekstów kanonicznych, literackich (dr hab. Grażyna Zarzycka, UŁ),
- niewdrażanie uczniów w szkole polonijnej do mówienia po polsku z rówieśnikami (dr Izolda Wolski-Moskoff, UIC),
- czasochłonność przygotowywania materiałów, a także kryteria oceny poziomu leksyki dla poszczególnych poziomów (dr hab. Anna Żurek, prof. UW r),
- edukacja rodziców polonijnych (Magdalena Hoppe, Polska Szkoła Luton Dunstable im. św. Maksymiliana Marii Kolbe),
- język edukacji szkolnej w nauczaniu języka polskiego jako obcego a odziedziczzonego (Karolina Fastyn, UZH).

Posiedzenie zamknęła dr hab. Anna Żurek, prof. UW r, podsumowując spotkanie, dziękując wszystkim uczestnikom za obecność i zapraszając na kolejne warsztaty i seminaria Zespołu.

3. Umiem czytać po polsku, czyli jak skutecznie nauczyć czytania dzieci z doświadczeniem migracji

Prelegent: dr hab. Marzena Błasiak-Tytuła, prof. UKEN (Uniwersytet Pedagogiczny)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju,
zaproszeni goście, doktoranci i studenci różnych uniwersytetów

Rysunek 1. Pierwszy slajd prezentacji dr hab. Marzeny Błasiak-Tytuły

Posiedzenie otworzyła dr hab. Anna Żurek, prof. UW, przewodnicząca Zespołu, która powitała uczestników spotkania i przedstawiła porządek obrad. Następnie zaprezentowała sylwetkę prelegentki, dr hab. Marzeny Błasiak-Tytuły, prof. UKEN.

Dr hab. Marzena Błasiak-Tytuła wygłosiła wykład na temat *Umiem czytać po polsku, czyli jak skutecznie nauczyć czytania dzieci z doświadczeniem migracji*. Na początku prelegentka uzasadniła, dlaczego czytanie odgrywa fundamentalną rolę w przyswajaniu języka polskiego jako obcego/drugiego zarówno jako doświadczenie wspomagające rozwój kompetencji językowych, jak i rozwój emocjonalny i intelektualny czy uczące o kulturze danego kraju. Omówiła także społeczny wymiar czytania, jako integrujący grupę czy inspirujący do wspólnych dyskusji. Wiele uwagi prelegentka poświęciła etapom nauki czytania (rozpoznawanie znaków graficznych, łączenie liter, czytanie ze zrozumieniem) i ich skutecznemu planowaniu, czemu służy podejście polimodalne. Zakłada ono integrację zmysłów, łączenie teorii z praktyką oraz wielozmysłową symulację, co prelegentka omówiła na konkretnych przykładach. Nacisk położony został m.in. na

znaczenie zabawy w procesie nauczania, nie tylko uatrakcyjnijającej naukę, lecz także minimalizującej negatywne nastawienie czy rozwijającej umiejętności społeczne. Prelegentka zwróciła uwagę na odpowiednie przygotowywanie materiałów dydaktycznych: karty pracy powinny być zapisane odpowiednią czcionką (duża, bezszeryfowa), bez nadmiaru elementów kolorowych, ozdóbników mogących rozpraszać uwagę.

Wśród wyzwań, które w trakcie procesu nauki czytania stoją przed dziećmi z doświadczeniem migracji, prelegentka wymieniła różnice alfabetów, interferencje językowe, różnice fonetyczne oraz adaptację kulturową. Przedstawiła następnie podstawowe zasady korzystania z symultaniczno-sekwencyjnej metody sylabowej (autorstwa prof. J. Cieszyńskiej-Rózek), którą wskazała jako najefektywniejszą w pracy z dziećmi z doświadczeniem migracji (i nie tylko). Argumentowała to prostotą samej metody, uwzględnianiem w niej m.in. reguł fonotaktycznych typowych dla języka polskiego czy koncentracją na właściwej weryfikacji zrozumienia tekstów. Bliżej omówiła różne techniki pracy z tekstem, od różnego typu słowniczków przez ćwiczenia wspierające rozumienie i zapamiętywanie (techniki wykorzystujące ilustracje, konstruowanie zdań), po ćwiczenia umiejętności odpowiadania na pytania lub zadawania pytań do tekstu. Wyjaśniła następnie kryteria doboru odpowiednich tekstów (tematy bliskie uczniom, treści odpowiadające potrzebom, np. uwzględniające język edukacji szkolnej, wsparcie wizualne) oraz konieczność dostosowywania poleceń z podręczników do możliwości uczniów. Ostatnim ważnym zagadnieniem, które poruszyła prelegentka, było rozwijanie u uczniów umiejętności wnioskowania i właściwe planowanie postępu edukacyjnego uczniów w tym zakresie.

Wśród tematów podniesionych w dyskusji pojawiły się między innymi:

- wiek dzieci lub alfabet języka pierwszego jako czynniki warunkujące naukę czytania (dr hab. Michał Głuszkowski, prof. UMK),
- metoda sylabowa w nauczaniu dzieci starszych i młodzieży oraz wpływ metody uczenia czytania w języku pierwszym na naukę w języku drugim (dr hab. Anna Seretny, prof. UJ),
- błędy metodyczne popełniane przez lektorów, które mogą zniechęcać do nauki czytania (dr Michalina Biernacka).

Posiedzenie zamknęła dr hab. Anna Żurek, prof. UW, podsumowując spotkanie, dziękując wszystkim uczestnikom za obecność. Zaprosiła też na kolejne seminarium Zespołu, które tym razem odbyć się ma stacjonarnie podczas jubileuszowej konferencji Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców, organizującej 13 grudnia 2024 r. we Wrocławiu Mistrzowskie Warsztaty Glottodydaktyczne i panelową dyskusję Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN nt. *Wokół migracji, polityki językowej oraz nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*.

4. Debaty Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju

Debata I

(Wy)mowa polska w nauczaniu cudzoziemców. Perspektywa socjolingwistyczna w glottodydaktyce

Prowadzący debatę: dr hab. Anna Majewska-Tworek, UWr

dr Michalina Biernacka, UŁ (sekretarz Zespołu)

Uczestnicy debaty: prof. dr hab. Jolanta Tambor, UŚ

dr hab. Marzena Błasiak-Tytuła, prof. UKEN

dr hab. Emilia Kubicka, prof. UMK

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju,
zaproszeni goście, uczestnicy konferencji jubileuszu 50-lecia Szkoły
Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców i Mistrzowskich
Warsztatów Glottodydaktycznych

Ostatnie spotkanie w cyklu odbyło się stacjonarnie w dniach 12–13 grudnia 2024 roku podczas Mistrzowskich Warsztatów Glottodydaktycznych zorganizowanych przy współpracy Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców Uniwersytetu Wrocławskiego. Przeprowadzono dwie debaty panelowe, w których udział wzięli między innymi członkowie Zespołu Języka Polskiego poza Granicami Kraju.

Pierwsza z nich otworzyła przewodnicząca Zespołu, dr hab. Anna Żurek, prof. UWr, która powitała członków debaty, prowadzące oraz wszystkich zgromadzonych gości. Dyskusja oscylowała wokół trzech głównych tematów, wspieranych dodatkowymi pytaniami prowadzących oraz wzajemnymi uzupełnieniami czy komentarzami samych jej uczestniczek.

Debatę rozpoczęła dyskusja dotycząca współczesnej wiedzy na temat zróżnicowania wymowy Polaków w kontekście nauczania cudzoziemców. Uczestniczki zgodnie uznały, że nie wiemy wystarczająco dużo o różnorodności współczesnej wymowy, ponieważ zbyt rzadko prowadzone są aktualne i rozpowszechnione na dużą skalę badania z tego zakresu, co skutkuje trudnościami choćby w zakresie planowania nauczania. Profesor dr hab. Jolanta Tambor odniosła się do zróżnicowania wymagań stawianych uczącym się na poszczególnych poziomach biegłości

językowej, korelowania indywidualnych możliwości opanowania wymowy języka obcego z potrzebami poszczególnych osób, integrowania nauczania podsystemów języka (np. wymowy z pismem), a także wyzwań wynikających z różnorodności języków i dialektów funkcjonujących na obszarach Polski (w tym śląskiego). Dyskutowano o tym, jakiej wymowy warto nauczać, o co dbać i czego nie należy zaniedbywać w trakcie prowadzenia kursów, m.in. ze względów na potrzeby komunikacyjne uczniów.

Następnym poruszonym zagadnieniem był wpływ wymowy uczących się języka polskiego jako obcego na integrację w społeczeństwie przyjmującym. Wymieniano pozytywne i negatywne skutki akcentu cudzoziemskiego w codziennej komunikacji, możliwości opanowania wymowy bliskiej rodzimym użytkownikom języka, a także względy tożsamościowe, które niekiedy decydują o wysiłku wkładanym w proces opanowywania systemu fonologicznego nowego języka. Doktor hab. Emilia Kubicka podkreśliła nieuniknioną występowania akcentu cudzoziemskiego oraz niedostrzeganą i niedocenianą rolę prozodii w procesie komunikacji.

Ostatnim tematem były wyzwania w nauczaniu polskiej wymowy dzieci z doświadczeniem migracji. Punktem wyjścia stały się granice między warsztatem logopedy i glottodydaktyka, wymieniano też techniki nauczania, uznawane za najbardziej efektywne w nauczaniu wymowy polskiej dzieci cudzoziemskich (zgodne z najnowszymi neurolingwistycznymi poglądami czy motoryczną teorią mowy). Zmiana perspektywy na młodszych uczniów pozwoliła też szerzej odnieść się do wykorzystywania w nauczaniu aplikacji mobilnych i narzędzi online, mogących wspierać naukę zarówno percepcji, jak i artykulacji. Wykazując ich zalety, lecz i zagrożenia płynące z ich wykorzystywania, doktor hab. Marzena Błasiak-Tytuła podsumowała, że choć cele czy zakresy badawcze logopedii i glottodydaktyki nie są tożsame, to praktycy mogą czerpać z obu dziedzin, inspirując się nawzajem.

Debatę zamknęła przewodnicząca dr hab. Anna Żurek, prof. UW, wskazując na rzadkie poruszanie w publicznej dyskusji tematu nauczania wymowy cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego czy drugiego, a także nienotowane dotąd w fonodydaktyce polonistycznej próby przyjęcia perspektywy socjolingwistycznej.

Debata II

Wokół migracji, polityki językowej oraz nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego

Prowadzący debatę: dr hab. Anna Żurek, prof. UW r (Uniwersytet Wrocławski)
dr Piotr Kajak (Uniwersytet Warszawski)

Uczestnicy debaty: prof. dr hab. Anna Dąbrowska (Uniwersytet Wrocławski)
dr hab. Anna Dunin-Dudkowska, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
dr hab. Agata Małyska, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
prof. dr hab. Adam Pawłowski (Uniwersytet Wrocławski)
prof. dr hab. Elżbieta Sękowska (Uniwersytet Warszawski)

Uczestnicy: Zespół Języka Polskiego poza Granicami Kraju,
zaproszeni goście, uczestnicy konferencji jubileuszu 50-lecia Szkoły
Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców i Mistrzowskich
Warsztatów Glottodydaktycznych

Kolejnego dnia podjęto dyskusję nt. *Wokół migracji, polityki językowej oraz nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*. Debatę otworzyła przewodnicząca Zespołu, dr hab. Anna Żurek, prof. UW r, witając członków debaty i zgromadzonych gości. Dyskusja miała charakter dwudzielny: w każdej części zadano uczestnikom po jednym pytaniu.

Pierwsze pytanie, dotyczące kierunków współczesnych badań nad migracjami, skierowane zostało do pani profesor dr hab. Elżbiety Sękowskiej. Wykazała ona, iż w świetle raportu, który ukazał się w „Studiach Migracyjnych” Komitetu Badań nad Migracjami PAN zainteresowania tym tematem implikują różne badania realizowane przez różne ośrodki, stanowią bardzo obszerne pole badawcze m.in. dla historyków, demografów, ekonomów, którzy pochylają się też nad nauczaniem języka polskiego w różnych diasporach. Badania językoznawcze, mimo że od lat są rozwijane, nie stanowią dominującego pola, wobec czego nie znalazły się nawet w raporcie. Niemniej jednak wśród współczesnych celów badań lingwistycznych według prelegentki znajdują się przede wszystkim badania nad uściśleniem czy aktualizowaniem różnych definicji, np. *migrant nielegalny*, *migrant przymusowy* a *uchodźca*. Wspomniana została praca „30

wykładów o migracjach” pod redakcją Magdaleny Lesińskiej i Marka Okólskiego (2023), pokazująca, jakie są koncepcje badań nad migracjami oraz które nowo wprowadzane teorie dominują. Obecnie bada się migracje jako zjawisko z punktu widzenia jednostki, grupy społecznej i całego społeczeństwa, więc są to niekiedy niezwykle skomplikowane eksperymenty. Studia migracyjne, definiowano są dziś nieostro jako „międzynarodowe przemieszczania ludzi, mające względnie trwałe charakter i społeczne konsekwencje tej mobilności”, jednak wiele badań dotyczy także migracji wewnętrznych w kraju. Prowadzone badania są interdyscyplinarne, a pola badawcze się rozszerzają, tym samym następuje też ich fragmentaryzacja, a nawet antropologizacja – wszystko podlega pewnym teoriom antropologicznym, które jednak według prelegentki nie zawsze do wszystkich badań przystają. Profesor dr hab. Elżbieta Sękowska, wspierając się konkretnymi przykładami, podsumowała, że mówi się dziś o *migracjach niepewnych* (zjawisko między migracją sezonową a osiedleńczą), zmienia się rozumienie pojęcie diaspory, dzisiejszy *uchodźca* ma zakres węższy niż *migrant przymusowy*, a zamiast terminu *migrant nielegalny* lepiej korzystać z dłuższego, lecz precyzyjniejszego *migrant o nieorganizowanym statusie*.

Następnie prof. dr hab. Adam Pawłowski wymienił, jakie w dzisiejszej sytuacji geopolitycznej widzi zadania polskiej polityki językowej. Wspomnił, że tradycyjnie polityka językowa była nakierowane na to, co dzieje się poza Polską, czyli głównie w Poloniach, a także zajmowała się uczeniem się języków obcych w Polsce. Spójne językowo, kulturowo i społecznie kraje ocenił jako najbezpieczniejsze środowisko dla rozwoju, dlatego przed Polską rysują się nowe, określone wyzwania i trudno ocenić, czy jako kraj jesteśmy na nie przygotowani. Szkołę opisał jako tygiel, w którym ma się wytworzyć świadomy, pełnowartościowy obywatel Polski, także dwujęzyczny i wielojęzyczny, zaś sama dwujęzyczność powinna być gwarantowana przez system edukacji – cudzoziemcy w polskiej szkole powinni mieć szansę na odpowiedni rozwój polszczyzny i języków rodzimych. Poruszył też temat polszczyzny komunikacyjnej, naznaczonej obcym akcentem, ale skutecznej komunikacyjnie, która może być dążeniem wielu migrantów, szczególnie dorosłych.

Profesor dr hab. Anna Dąbrowska została zaś zapytana o cele badań poświęconych historii nauczania języka polskiego jako obcego. Prelegentka wyjaśniła, że nauczanie polszczyzny liczy sobie ok. 500 lat, rozpoczęło się bowiem już na początku XVI w. Obok więc oczywistych celów poznawczych, za wartą uwagi uznała długą tradycję, która może nieść poczucie dumy, bowiem w dużej mierze dorobek glottodydaktyczny jest oceniany pozytywnie. Wspomniała także, że to, co często uważa się za nowe, zostało już wcześniej poddane refleksji naukowej, a dziś jest tylko powielane czy nawet niepotrzebnie na nowo wymyślane. Starsze podręczniki czy pomoce naukowe mogą więc służyć współczesnym lektorom: przykładem takich od dawno wykorzystywanych w nauczaniu technik są pary minimalne typu *płacę – płaczę, bić – być*. Ponadto,

jak się okazuje najstarsze pomoce dydaktyczne zawdzięczamy cudzoziemcom: Francuzom, Niemcom, Czechom, dopiero w 1770 r. (ponad 200 lat później) zaczęły pojawiać się publikacje polskie. Pierwsi lektorzy też byli cudzoziemcami, a pierwsze największe ośrodki glottodydaktyczne zarejestrowano we Wrocławiu, Gdańsku, Toruniu, Elblągu, Królewcu i Kijowie.

Kolejnym podjętym wątkiem były trudne miejsca polszczyzny. Doktor hab. Agata Małyska uzasadniała, że o specyfice polszczyzny w największej mierze decyduje podsystem morfologiczny (np. afiksy kumulujące znaczenie dwóch funkcji) – dominująca jest fleksyjność, lecz w systemie widać też aglutynację i pozycyjność. Badania nad trudnymi miejscami języka polskiego, które zawdzięczamy w dużej mierze Wrocławowi, koncentrują się zarówno na ich opisach, jak i klasyfikacjach. Prelegentka wymieniła też kilka przyczyn trudności, jakie na swojej drodze napotyka lektor języka polskiego jako obcego: wyjątkowość form, zróżnicowanie współczesnej normy, wariantowość normy (warianty alternatywne, recesywne i ekspansywne), znaczenie uzusu. Lektor musi się też zastanawiać, jakiej normy na którym poziomie biegłości i w jakich sytuacjach komunikacyjnych ma uczyć, do czego dążyć, skoro dziś przyjęty jest podział na normę wzorcową i użytkową. Wobec licznych wyzwań, stojących na drodze lektorów, pojawiają się rozliczne mity na temat języka polskiego, do których odniosła się dalej dr hab. Anna Dunin-Dudkowska. Często sądy są uproszczeniami, powszechnymi i akceptowanymi nawet przez językoznawców. Przede wszystkim przytoczyła przekonania typowe dla samych Polaków, takie jak: język polski jest zagrożony, feminatywy to novum, niektórych nazwisk polskich się nie odmienia (np. częsty u notariuszy), inteligentni ludzie używają wulgaryzmów. Są też mity o polszczyźnie, charakterystyczne dla cudzoziemców określonych narodowości, przez nich tylko znane i powielane. Za przykład posłużyli Japończycy, którzy stwierdzają, że język polski jest podobny do niemieckiego lub że znając język rosyjski, rozumie się polszczyznę i można się swobodnie komunikować w języku polskim. Wśród cudzoziemców pojawia się nawet przekonanie, że w języku polskim zakończenia nazwisk -ski, -cki są tradycyjnie rozwijane przez -j na końcu (-skij – co nawiązuje do języków wschodniosłowiańskich) z jednym wyjątkiem – nazwiskiem *Lewandowski*. Istnieją też mity popularne zarówno wśród Polaków, jak i cudzoziemców. Klasycznym przykładem jest twierdzenie, że język polski jest bardzo trudny, co niezwykle często powielają sami Polacy (szczególnie nie-glottodydaktycy) oraz co udowadnianie jest choćby przez *Foreign Service Institute U.S.* za pomocą rankingu dotyczącego liczby godzin uczenia się języka niezbędnej do osiągnięcia określonego poziomu biegłości (mniej więcej B2–C1 wg ESOKJ). W przypadku języka polskiego jako obcego dla Anglofonów została ona określona jako 1100 godzin, co spotkało się z ekspresywną reakcją publiczności.

Drugą rundę debaty rozpoczęto od zagadnienia związanego z badaniem języka polskiego poza granicami kraju. Profesor dr hab. Elżbieta Sękowska przytoczyła więc wiele przykładów książek różnych badaczy o rysie antropologicznym lub lingwistycznym, które pochylały się nad tą

problematyką. Prelegentka przypominała też, że zgodnie z tym, co propagował prof. Władysław Miodunka, polszczyzna poza granicami kraju powinna być badana i traktowana równorzędnie z polszczyzną ogólną. Następnie zapytany o marketing w promowaniu polszczyzny, prof. dr hab. Adam Pawłowski odniósł się do publikacji *Nauczanie i promocja języka polskiego w świecie. Diagnoza – stan – perspektywy* pod redakcją Władysława Miodunki i Jolanty Tambor (2018) oraz podziału m.in. na działania sfery ideologicznej czy organizacyjnej, działania instytucjonalne i biznesowe. Przedstawił też pogląd odnośnie do wspomnianego wcześniej w debacie traktowania polszczyzny jako języka trudnego, omawiając relatywność takiego podejścia, brak możliwości jednoznacznego ocenienia języka jako łatwego lub trudnego i liczby wpływających na taki obraz czynników, a także szkodliwości propagowania takiego sądu w kontekście wzmacniania prestiżu polszczyzny na arenie międzynarodowej.

W dalszej części reprezentantki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskie w Lublinie przytoczyły wyniki badania ankietowego, które dotyczyło opinii o języku polskim wśród uczestników kursu wakacyjnego NAWA na UMCS. Analizę trudności w zakresie poszczególnych podsystemów języka skorelowano w nim z kryteriami takimi jak kraj pochodzenia (Słowianie, nie-Słowianie), znajomość języków obcych i poziom znajomości języka polskiego. Doktor hab. Agata Małyska przytoczyła, że przez wszystkich biorących udział w badaniu to fleksja oceniona została jako trudna. Istotnym wnioskiem okazała się jednak zależność, że jest ona dla uczących się tym trudniejsza, im niższy jest ich poziom znajomości języka polskiego jako obcego (łatwiejsza staje się od poziomu B1). Wymowa oceniona została jako spółgłoskowa, jednak na stopień trudności w tym zakresie według respondentów wpływają głównie sylaby zamknięte oraz łączliwość segmentów systemu fonologicznego. Znaczny wpływ na ocenę stopnia trudności języka ma też zjawiska transferu negatywnego, a jako trudne przytaczano długie wyrazy, szczególnie obfitujące w zbitki spółgłoskowe, spółgłoski szczelinowe i zwarto-szczelinowe, upodobnienia pod względem miejsca artykulacji czy dźwięczności (za łamańce językowe uznawano nie tylko skomplikowane sztuczne zestawienia, a choćby liczebniki złożone). Wyniki pozwoliły też dostrzec, że cudzoziemcy szeroko rozumieją pojęcie nieregularności form, myląc je często z wielością form lub skomplikowaniem jakiegoś zagadnienia gramatycznego (por. synkretyzm, supletywizm). Ostatecznie ustalono, że większy wpływ niż pokrewieństwo genetyczne ma klasyfikacja typologiczna języków, uwzględniająca różnice morfologiczne. Najłatwiejszym podsystemem okazała się składnia, choć np. szyk naturalny wystarcza przede wszystkim na niższych poziomach. Natomiast do wzrostu stopnia trudności syntaktyki przyczyniają się m.in. oddzielanie grupy nominalnej od werbalnej, kolejność dopełnień czy układ wyrazów funkcyjnych. Na koniec dr hab. Anna Dunin-Dudkowska skoncentrowała się na temacie słownictwa. Większość respondentów słownictwo polskie oceniała jako *ani łatwe, ale trudne*, dalej zarysowały się jednak różnice między grupami słowiańską i niesłowiańską, bowiem

pierwsza uznawała polskie słownictwo raczej za łatwe, a druga raczej za trudne. Im wyższy poziom biegłości językowej, tym ocena stopnia trudności leksykalnej się zmniejszała. Podobnie oceniono globalną trudność leksyki. Ankietowani w pytaniu otwartym kończyli też zdanie *Język polski jest...*, a pojawiające się odpowiedzi miały charakter emocjonalny lub estetyczny, np. interesujący, piękny, zabawny, melodyjny, harmonijny, niezwykle, wyjątkowy, intrygujący, poetyczny; oceniający system językowy polszczyzny: trudny, bogaty, skomplikowany, zróżnicowany, wymyślny, prosty, ekspresywny; a nawet podkreślający cechy pragmatyczne: satysfakcjonujący, ważny, korzystny w dłuższej perspektywie, wygodny. Co dotąd nietypowe, w ankietach często pojawiała się motywacja pragmatyczna do nauki języka polskiego, a nie sentymentalna. Wyniki badania pozwoliły potwierdzić, że cudzoziemcy widzą polszczyznę jako korzystną na rynku pracy, umożliwiającą rozwój zawodowy, ale także niezbędną do codziennej komunikacji z Polakami.

O podsumowanie poproszono profesor dr hab. Annę Dąbrowską, która zamykając debatę, zadała pytanie o poziom językowy respondentów lubelskiego badania (od A1 do C1), a następnie podkreśliła rolę profesora Władysława Miodunki w integracji środowiska glottodydaktycznego oraz rozwoju polskiej certyfikacji. Nawiązała do początków współpracy między ośrodkami krakowskim i wrocławskim, m.in. w zakresie planowania państwowych egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego, konferencji czy publikacji. Na koniec podziękowała wszystkim gościom, którzy przyjechali świętować jubileusz Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców, a przewodnicząca dr hab. Anna Żurek, prof. UW, zamknęła merytoryczną część konferencji, licząc na kontynuację spotkań Zespołu w różnych ośrodkach uniwersyteckich w całej Polsce.